

УДК 339.7

Ілясова Ю.В.* , Пучкова М.І.**

ПОРІВНЯЛЬНІ ПЕРЕВАГИ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

У статті розглянуті основні методичні підходи до оцінки порівняльних переваг в міжнародній торгівлі. Виявлено окремі товарні групи, у торгівлі якими на європейському ринку Україна має порівняльні переваги, і зроблені певні рекомендації щодо розвитку потенційних галузей спеціалізації.

Ключові слова: агропродовольчі ринки, порівняльні торгівельні переваги, торговельна спеціалізація.

The article considers the methodological approaches to the assessment of comparative advantage in international trade. It provides analysis of trade specialization structure of Ukraine in the European market and specific recommendations for the development of the potential sectors of specialization.

Keywords: agri-food markets, relative trade advantages, trade specialization.

Постановка проблеми. Участь країн у міжнародній торгівлі може давати додатковий позитивний ефект, який сприяє економічному зростанню країн. Однак цей ефект може досягатися в тому випадку, якщо країна розвиває зовнішньоторговельні зв'язки на основі так званих порівняльних переваг. Порівняльні переваги не є показником статичним: одні з них з часом слабшають і можуть бути втрачені, інші - придбані. Аналіз динаміки зміни порівняльних переваг дозволяє вибудовувати певну стратегію розвитку зовнішньоекономічних зв'язків країни.

Актуальною проблемою є дослідження сучасного стану і перспектив розвитку міжнародної товарної спеціалізації та порівняльної переваги харчової промисловості України в європейському економічному просторі з огляду на обраний українською державою в довготерміновій перспективі зовнішньоекономічний курс на європейську інтеграцію.

Аналіз публікацій. Теоретичні праці з проблеми порівняльної переваги і міжнародної спеціалізації країн належать зарубіжним дослідникам А. Гамільтону, Е. Гекшеру, П. Кругману, Ф. Лісту, А. Маршаллу, Дж. С. Міллу, Б. Оліну, В. Парето, Д. Рікардо, П. Самюельсону та іншим. Методологічні аспекти вимірювання, аналізу та оцінювання порівняльної переваги вивчали такі вчені як Б. Баласса, Г. Боуен, В. Леонт'єв, Е. Лімер, С. Лінднер та інші. При написанні статті використані теоретичні та аналітичні дослідження з питань міжнародної спеціалізації країни, порівняльної переваги й оптимізації експортно-імпортних відносин між країнами таких вітчизняних вчених як Лука О.Ф. та Кончин В. І.

Мета. Метою даного дослідження є визначення на основі кількісних розрахунків наявних порівняльних переваг агропродовольчого сектору України та визначення напрямку

* кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки Кримського економічного інституту ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана»

** магістрант Кримського економічного інституту ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана»

їх динаміки. Отримані результати дозволяють зробити деякі рекомендації щодо вдосконалення товарної структури зовнішньої торгівлі цього сектору та стимулювання розвитку галузей спеціалізації України, що дозволяє їй збільшити вигоди від участі в міжнародному поділі праці і міжнародному товарному обміні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Певні практичні рекомендації щодо регулювання експортної діяльності в агропродовольчому секторі України з огляду на євроінтеграційний аспект можна зробити на основі визначення порівняльних переваг окремих видів вітчизняної агропродовольчої продукції на європейському ринку.

Найбільш відомою формулою, що дозволяє визначити порівняльні переваги країн, є «індекс Баласса», запропонований Б. Балассом (B. Balassa) в 1965 р.

$$RCA_1 = (X_{ij} / X_{it}) / (X_{nj} / X_{nt}) = (X_{ij} / X_{nj}) / (X_{it} / X_{nt}) \quad (1)$$

де X - експорт, i - досліджувана країна, j - товар (або галузь промисловості), t - група товарів (або галузей промисловості) і n -група країн [3].

Запропонований індекс отримав назву коефіцієнта «виявленої порівняльної переваги» (Revealed comparative advantage - RCA), так як розрахунок проводиться на основі вже наявних даних про експорт товарів даної країни або групи країн.

Індекс Баласса сьогодні широко застосовується при розрахунку виявленої порівняльної переваги. Країна володіє порівняльною перевагою при $RCA > 1$.

Ще одним підходом, який розкриває більш детально відносні переваги у торгівлі певними видами продукції, є показники, запропоновані Т. Вольрасом. Він запропонував визначити відносну зовнішньоторговельну перевагу галузі як різницю відносної експортної та імпоротної переваг:

$$RTA = RXA - RMA$$

$$RMA = \frac{M_{ij} / M_{rj}}{(M_{is} - M_{ij}) / (M_{rs} - M_{rj})} = \frac{M_{ij}(M_{rs} - M_{rj})}{M_{rj}(M_{is} - M_{ij})} \quad (2)$$

Відповідно відносна експортна перевага галузі визначається подібно до індексу Баласса, однак пропонує підхід до уникнення подвійного врахування обсягів експорту продукції галузі та досліджуваної країни:

$$RXA = \frac{x_{ij} / x_{rj}}{(x_{is} - x_{ij}) / (x_{rs} - x_{rj})} = \frac{x_{ij}(x_{rs} - x_{rj})}{x_{rj}(x_{is} - x_{ij})} \quad (3)$$

Відносну імпорتنу залежність розраховуємо так:

$$RMA = \frac{M_{ij} / M_{rj}}{(M_{is} - M_{ij}) / (M_{rs} - M_{rj})} = \frac{M_{ij}(M_{rs} - M_{rj})}{M_{rj}(M_{is} - M_{ij})} \quad (4)$$

де: M_{ij} – обсяг імпорту i -ої продукції галузі країни j ; M_{rj} – загальний обсяг імпорту країни j ; M_{is} – обсяги імпорту i -ої продукції усіма країнами світу; M_{rs} – загальний обсяг світового імпорту.

У таблиці 1 представлені розрахунки індексу RTA (relative trade advantage).

Таблиця 1
Індекси порівняльних переваг
сільськогосподарської та харчової продукції України та країн ЄС-27 (2007-2011)

| | Індекс | 2007р. | 2008р. | 2009р. | 2010р. | 2011р. |
|-----------|---------|--------|--------|--------|--------|--------|
| Україна | RTAfood | 1,06 | 1,53 | 2,25 | 1,78 | 1,91 |
| | RTAagri | 0,19 | 0 | 0,06 | 0,04 | 1,58 |
| Країни ЄС | RTAfood | -0,02 | 0,01 | -0,04 | 0,04 | 0,06 |
| | RTAagri | -0,08 | -0,05 | -0,03 | -0,06 | 0,04 |

Розраховано автором на основі даних [4].

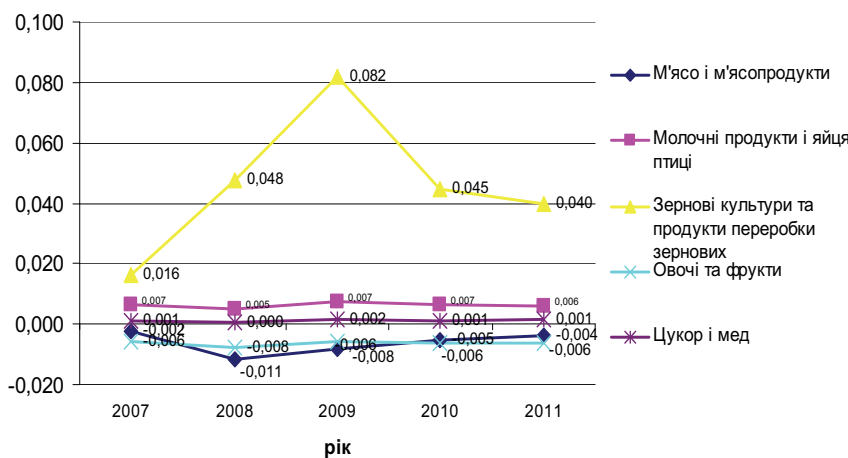
Країна матиме відносні переваги у зовнішній торгівлі продукцією галузі, якщо значення RTA буде позитивним, тобто більшим нуля; і навпаки, від'ємне значення показника буде свідченням відсутності переваг у зовнішній торгівлі для країни продукцією галузі [6].

Індекс RTA, який є індикатором порівняльних переваг, для України має позитивні значення як для сільськогосподарської продукції так і для продуктів харчової промисловості. Таким чином, RTA України вказує на порівняльну перевагу у торгівлі цією продукцією, що свідчить про її конкурентоспроможність на світовому продовольчому ринку. Від'ємний показник RTA для країн ЄС свідчить що ЄС є менш конкурентоспроможним, ніж Україна щодо експорту сільськогосподарської продукції.

Згідно з результатами оцінки виявлених порівняльних переваг Україна є конкурентоспроможною щодо експорту сільськогосподарських і харчових продуктів. Тим не менш конкурентоспроможність України знаходиться під загрозою багатьох негативних факторів, як, наприклад, відсутність достатнього людського капіталу, доступу до фінансових ресурсів, системи збуту, політичного сприяння, харчових стандартів якості та безпеки, та ін.

Далі доцільно розглянути порівняльні переваги в межах агропродовольчого комплексу України більш детально.

Якщо розглядати рівень індексу виявлених товарних переваг за товарними групами і його динаміку за 2007-2011 роки (Рис. 1), можна виділити три основні групи, а саме: перша група включає товари, що мають позитивне значення індексу ("Зернові культури та



продукти переробки зернових", "молочні продукти і яйця птиці", "цукор і мед"), друга група - товари з від'ємним значенням індексу ("м'ясо і м'ясопродукти", "овочі та фрукти") і третя - товари зі значенням індексу RTA що знижується ("Зернові культури та продукти переробки зернових", "молочні продукти і яйця птиці").

Рис. 1 Динаміка RTA індексу окремих товарів харчової промисловості України за період 2007-2011рр.

Джерело: розраховано автором на основі даних [8].

Так, наприклад, індекс RTA для товарів групи "Зернові культури та продукти переробки зернових" за період 2009-2011 рр. знизився більш ніж у два рази. Значної уваги цей факт потребує, враховуючи, що експорт зерна є однією з найважливіших порівняльних переваг України на світовому ринку.

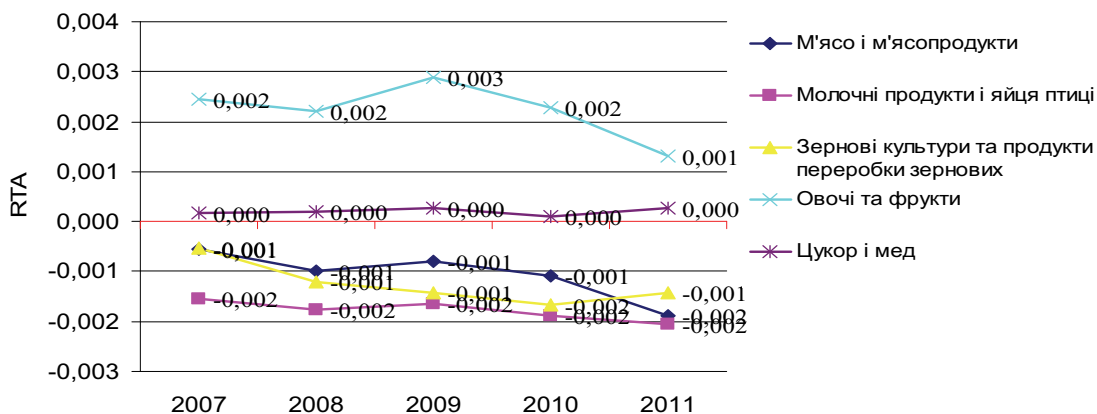


Рис. 2 Динаміка RTA індексу окремих товарів харчової промисловості ЄС за період 2007-2011 рр
Джерело: розраховано автором на основі даних [8].

Рисунок 2 відображає ситуацію яка склалася за останні роки відносно тих самих груп товарів для країн ЄС. Позитивні значення RTA мають такі групи як "Овочі та фрукти" (найвищий показник) та "Цукор і мед". Від'ємні значення – "М'ясо і м'ясопродукти", "Зернові культури та продукти переробки зернових", "Молочні продукти та яйця птиці".

Таким чином Україна має порівняльні переваги в тих галузях, які для країн ЄС стабільно мають від'ємне значення RTA. Це підкреслює необхідність розвитку цих галузей як пріоритетних, бо спеціалізація в виробництві цих товарів виглядає найбільш ефективною.

Крім того, на відміну від країн ЄС, індекс RTA для групи товарів "М'ясо та м'ясопродукти" стабільно зростає та в найближчому майбутньому за умови вживання стимулюючих заходів може стати однією з порівняльних переваг України на європейському ринку на ряду з зерновими культурами та молочними продуктами. З метою більш детального розгляду даної групи товарів і виявлення потенційної порівняльної переваги необхідно розрахувати індекс RTA для основних товарів в групі. У таблиці 2 відображені індекси порівняльних переваг обраних товарів згідно з номенклатурою HS 2012 в групі «М'ясо та м'ясопродукти».

Таблиця 2
Індекс порівняльних переваг вибраних товарів м'ясної промисловості України

| Вибрані товари | RTA |
|--|---------|
| М'ясо великої рогатої худоби, свіже або охолоджене | 1,31 |
| М'ясо великої рогатої худоби, заморожене | 6,84 |
| Свинина свіжа, охолоджена або морожена | -88,16 |
| Харчові субпродукти свійських тварин | -13,42 |
| М'ясо, субпродукти харчові свійської птиці | 0,4 |
| Свинячий жир і жир свійської птиці | -328,33 |

Свинячий жир і жир свійської птиці -328,33

Розраховано автором на основі даних[7].

Отже порівняльну перевагу мають товари підгруп «М'ясо великої рогатої худоби, заморожене», «М'ясо великої рогатої худоби, свіже або охолоджене» та «М'ясо, субпродукти харчові свійської птиці». Серед них найбільший показник має «М'ясо великої рогатої худоби, заморожене». Отримані результати дозволяють зробити деякі рекомендації щодо вдосконалення товарної структури зовнішньої торгівлі харчової промисловості та стимулювання розвитку галузей спеціалізації України, що дає змогу збільшити вигоди від участі в міжнародному поділі праці і міжнародному товарному обміні. Розрахунки свідчать про доцільність розробки певних заходів щодо розвитку м'ясної промисловості з огляду на збільшення обсягів експорту. Ефективне використання потенційної порівняльної переваги може дати позитивний результат для економіки країни у найближчій перспективі.

Таким чином, м'ясна промисловість України має високий потенціал розвитку та потребує інновацій.

У свою чергу, країни ЄС щодо українських продуктів продовжують вести політику м'якого, але непорушного стримування — розширення квоти для відповідної м'ясомолочної продукції найближчим часом не прогнозується, оскільки Євросоюз, враховуючи фінансові проблеми, налаштований захищати власного товаровиробника.

Але завдяки системним заходам щодо нарощування виробництва м'яса, гармонізації стандартів з європейськими та підвищення якості та екологічності товарів Україна не лише повністю забезпечить внутрішні потреби, а й може стати одним із провідних експортерів цієї продукції.

Висновки. Одним з найважливіших напрямів зовнішньоекономічної стратегії українського агропродовольчого сектору є вихід на європейський ринок з конкурентоспроможною продукцією. Харчова та сільськогосподарська промисловість є важливими галузями міжнародної спеціалізації України і мають суттєві порівняльні переваги у зовнішній торгівлі.

Впровадження економічного механізму розвитку харчової промисловості в умовах функціонування ринкової економіки, який поєднує механізми вільного ринку з державним регулюванням, дозволить підвищити ефективність функціонування харчової промисловості в країні і сприятиме збільшенню порівняльних переваг кінцевої продовольчої продукції.

Існує можливість нарощування експорту окремих видів агропродовольчої продукції відповідно до порівняльних переваг країни. Як свідчить проведене дослідження, за рівнем фактичних порівняльних переваг найбільш конкурентоспроможними на європейському ринку серед основних товарів українського агропродовольчого експорту є "зернові культури та продукти переробки зернових", "молочні продукти і яйця птиці", "цукор і мед".

Тим не менш, увагу слід приділити групі «м'ясо та м'ясопродукти», тому що не дивлячись на від'ємне значення, індекс торгівельної переваги демонструє позитивну динаміку протягом останніх років. Резервами підвищення порівняльних переваг м'яса і м'ясної продукції можуть стати: підвищення якості та безпеки продукції, збільшення продуктивності, вдосконалення порідного складу на основі племінної роботи, формування м'ясних кластерів, вдосконалення ціноутворення, освоєння інновацій.

Список використаних джерел

1. Кончин В. І. Порівняльна перевага України в системі виробництва і торгівлі: євроінтеграційний аспект / В.І. Кончин // Тернопільська академія народного господарства. - Т., 2004.

2. Лука О.Ф. Теоретичні основи визначення порівняльних переваг економіки України / О.Ф. Лука // Науковий вісник: Сучасна економічна теорія та проблеми її застосування / Збірник науково-технічних праць. – Львів: УкрДЛТУ, 2002. – Вип. 12.6.
3. Balassa B. Trade Liberalisation and Revealed Comparative Advantage/B. Balassa // The Manchester School of Economic and Social Studies, - 1965.- P. 99-123.
4. International trade and market access data [electronic resource] // WTO, 2011// - Mode of access: <http://stat.wto.org>
5. Kowalski P. Comparative Advantage and Trade Performance: Policy Implications // OECD Trade Policy Papers / OECD Publishing. – 2011. - No. 121.
6. Vollrath T. A Theoretical Evaluation of Alternative Trade Intensity Measures of Revealed Comparative Advantage // Weltwirtschaftliches Archiv, – 1991 – P. 130.
7. <http://comtrade.un.org> – United Nations Statistic Division.